

Mustafa KALKAN
ORTADOĞU ve ANADOLU'DA KURULAN DEVLETLERE-
BEYLİKLERE AİT PARALAR

AHISKALI MİHRALİ BEY KOLEKSİYONU

İstanbul-2024

TARİHTE TÜRKLER, KULLANDIKLARI PARALAR ve SANAT ESERLERİ

AHISKALI MİHRALİ BEY KOLEKSİYONU

İstanbul-2024

AHISKALI MİHRALİ BEY KATALOGU

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
TEŞEKKÜR	IX
KISALTMALAR	XII
ÖNSÖZ	2
GİRİŞ	6
EYYÜBİLER (H.566-650/ M.1171-1252)	7
KAHİRE KOLU	8
EN-NASIR SELAHADDİN YUSUF BİN EYYÜB, H.564-590/ M.1169-1193	8
EL-AZİZ OSMAN, H.589-595/M.1193-1199	16
I.EL-ADİL EBUBEKİR SEYFEDDİN, H.591-615/M.1194-1219	17
I. EL-KAMİL MUHAMMED, H.615-635/M.1218/1219-1237/1238	27
II. EL-ADİL EBUBEKİR, H.635-637/M.1237-1240	31
I.ES-SALİH NECMEDDİN EYYÜB, H.636-647/M.1238-1250	31
HALEB KOLU	32
EZ-ZAHİR GAZİ, H.582-613/M.1186-1217	32
EL-AZİZ MUHAMMED BİN EL-GAZİ, H.613-634/M.1216-1236	39
II.EN-NASIR YUSUF, H.634-658/M.1236-1260	41
HAMA (HAMAH) KOLU	42
I.EL-MANSÜR MUHAMMED, H.587-617/M.1191-1221	42
MEYYAFARİKİN, SİNCAR, HARRAN, HİLAT KOLU	43
EL-AVHAD EYYÜB EL-EŞREF MUSA, H.591-615/M.1194-1219	43
EL-ADİL SEYFEDDİN AHMED, H.589-596/M.1193-1200.....	44
EL-AVHAD NECMEDDİN EYYÜB, H.596-607/M.1200-1210.....	44
EL-EŞREF MUSA, H.607-617/M.1210-1220	45
EL-MUZAFFER GAZİ, H.617-642/M.1220-1245	46
II. EL-KAMİL MUHAMMED, H.642-658/M.1244-1260	52
DİMAŞK KOLU	53
EL-EFDAL NUREDDİN ALİ, H.589-592/M.1193-1196	53
ANADOLU SELÇUKLULARI	54
(H.467-708/M.1075-1308)	54
ANONİMLER.....	55
I. RÜKNEDDİN MESUD BİN KILIÇ ARSLAN, H.509-551/ M.1116-1156	57
II. İZZEDDİN KILIÇ ARSLAN BİN MESUD, H.551-588/ M.1155-1192	59
MESUD BİN KILIÇ ARSLAN BİN MESUD, H.587-9/M.1191-1193.....	63
II. MELİKŞÂH BİN KILIÇ ARSLAN, H.593/4-595/M.1197-1198	65
TUĞRUL BİN KILIÇ ARSLAN, H.599-622/M.1202-1225	66
I. GIYASEDDİN KEYHÜSREV BİN KILIÇ ARSLAN, H.588/592/M.1192-1196/H.601-606/M.1205-1211	67

AHISKALI MİHRALİ BEY KATALOGU

MELİK II. RÜKNEDDİN SÜLEYMANŞÂH BİN KILIÇ ARSLAN, H.582-595/M.1186-1199	86
SULTAN II. RÜKNEDDİN SÜLEYMANŞÂH BİN KILIÇ ARSLAN, H.595-600/M.1198-1203	86
I. İZZEDDİN KEYKAVUS BİN KEYHÜSREV, H.607-616/ M.1211-1220.....	89
I. ALAADDİN KEYKUBAD BİN KEYHÜSREV, H.616-634/ M.1220-1237	94
CİHANŞÂH BİN TUĞRUL, H.622-628/M.1225-1230.....	121
II. GIYASEDDİN KEYHÜSREV BİN KEYKUBAD, H.634-644/ M.1237-1246.....	122
II. İZZEDDİN KEYKAVUS BİN KEYHÜSREV, H.644-667/655-660/M.1257-1262.....	137
IV. RÜKNEDDİN KILIÇ ARSLAN BİN KEYHÜSREV, H.646-647/M.1248-1249/H.660-664/M.1261-1266.....	144
ÜÇ KARDEŞLER, II. İZZEDDİN KEYKAVUS, IV. RÜKNEDDİN KILIÇ ARSLAN VE II. ALAADDİN KEYKUBAD, H.647-655/ M.1249-1257	151
III. GIYASEDDİN KEYHÜSREV BİN KILIÇ ARSLAN, H.664-682/M.1266-1284	161
II. GIYASEDDİN MESUD BİN KEYKAVUS, H.679-682/682-695/M.1280-1284/1284-1296	187
DÖNEM SAHTESİ SİKKELER.....	204
ANONİM VE ÇİFT DARBLI SİKKELER	205
SURİYE SELÇUKLULARI.....	210
(H.484-511/M.1092-1117).....	210
RİDVAN İBN TUTUŞ, H.488-507/M.1095-114	211
ANADOLU DEVLETLERİ	217
DANIŞMENDLİLER.....	218
(H.472-573/M.1080-1178).....	218
KAYSERİ KOLU.....	219
ZÜNNUN BİN MUHAMMED İMADEDDİN, H.536-570/ M.1142-1175	219
SİVAS KOLU	220
MELİK YAĞIBASAN BİN EMİRGAZİ GÜMÜŞTEĞİN, H.553-559/M.1158-1164.....	220
MENGÜCEKLER.....	221
(H.472-626/M.1080-1228).....	221
FAHREDDİN BEHRAMŞÂH BİN DAVUD, H.563-622/M.1167-1226	222
SEYFEDDİN ŞÂHİNŞÂH BİN SÜLEYMAN BİN İŞHAK HÜSAM, H.573/M.1178.....	223
SALTUKLULAR	224
(H.495-599/M.1102-1202).....	224
ZİYAEDDİN GAZİ, H.510-526/M.1116-1132	225
İZZEDDİN SALTUK İBN ALİ, H.523-563/M.1129-1168	225
NASIRU'D-DEVLE GAZİ, H.526-540/M.1131-1146	227
ANONİMLER.....	228
NASIRU'D-DİN MUHAMMED İBNİ SALTUK, H.563-587/ M.1168-1191	229
ARTUKLULAR	231
(H.495-812/M.1102-1409).....	231

AHISKALI MİHRALİ BEY KATALOGU

AMİD-KEYF KOLU	232
KUTBEDDİN SÖKMEN, H.581-597/M.1185-1201	232
NASIRU'D-DİN MAHMUD, H.597-619/M.1200-1223	232
RÜKNEDDİN MEVDUD, H.619-629/M.1222-1232	233
MARDİN KOLU	234
HÜSAMEDDİN TİMURTAŞ, H.516-547/M.1122-1152	234
NECMEDDİN ALP, H.547-572/M.1152-1176	235
II. KUTBEDDİN GAZİ, H.572-580/M.1176-1185	236
HÜSAMEDDİN YOLUK ARSLAN, H.580-597/M.1184-1201	237
NASIRU'D-DİN ARTUK ARSLAN, H.597-637/M.1200-1240	238
I. NECMEDDİN GAZİ, H.637-658/M.1239-1260	243
MUZAFFER FAHREDDİN KARA ARSLAN H.659-693/M.1260-1294	248
II. NECMEDDİN GAZİ, H.693-712/M.1293-1313	250
I. SALİH (ŞEMSEDDİN) SALİH, H.712-765/M.1312-1364	253
EL-MANSÜR AHMED, H.765-769/M.1363-1368	255
EL-MUZAFFER DAVUD, H.769-778/M.1367-1377	256
ZAHİR İSA BİN DAVUD, H.778-809/M.1376-1407	257
HALEB KOLU	259
I.İL GAZİ, H.511-516/M.1117-1123	259
ZENGİLER	260
(MUSUL ATABEYLİĞİ)	260
H.520-658/M.1127-1259	260
SURİYE, CEZİRE, SİNCAR, ŞEHRİZOR VE MUSUL ZENGİLERİ	261
NUREDDİN MAHMUD BİN ZENGİ, H.541-569/M.1146-1174	261
KUTBEDDİN MEVDUD, H.544-564/M.1149-1169	263
İMADEDDİN ZENGİ, H.566-594/M.1170-1198	263
SALİH İSMAİL BİN MAHMUD, H.571/M.1176	265
MUİZEDDİN SANCAR ŞÂH BİN GAZİ, H.576-605/M.1180-1208	266
KUTBEDDİN MUHAMMED, H.593-616/M.1197-1219	266
II. İZZEDDİN MESUD, H.607-615/M.1210-1219	267
ANONİMLER.....	268
ANADOLU BEYLİKLERİ	269
DİYARBAKIR İNALOĞULLARI-YİNALOĞULLARI	270
(H.491-579/M.1098-1183)	270
ANONİMLER.....	271
MUZAFFER FAHREDDİN KARA ARSLAN, H.659-693/M.1260-1294	280
KARAMANOĞULLARI	281
(H.653-893/M.1256-1487)	281
ALAADDİN ALİ BEY, H.762-800/M.1360-1398	284

AHISKALI MİHRALİ BEY KATALOGU

ERHAN BEY, H.800-805/M.1398-1402	284
II. MEHMED BEY, H. 805-822/M.1402-1420 VE H.824-826/1421-1423	285
ALİ BENĞİ, H.822-824/M.1419-1421	287
İBRAHİM BEY, H.824-827/M.1421/4-1424 VE H.827-868/ M.1423-1463	287
PİR AHMED, H.869-871/M.1464-1466	290
MEMLUKLU VASSALIK DÖNEMİ	292
ANONİMLER.....	294
MENTEŞEOĞULLARI.....	298
(H.680-828/M.1282-1424).....	298
AHMED GAZİ BİN İBRAHİM, H.759-793/M.1377-1391.....	299
I. İLYAS BEY, H.805-823/M.1402-1423	299
ANONİMLER.....	300
CANDAROĞULLARI-İSFENDİYAROĞULLARI.....	307
(H.691-866/M.1292-1461).....	307
I. SÜLEYMAN BEY, H.709/742-M.1309-1342	309
CELALEDDİN (KÖTÜRÜM) BAYEZİD, H.762-787/M.1360-1386.....	310
II. SÜLEYMAN BEY, H.781/787-792/794/M.1379/1380-1389/1390.....	311
İSFENDİYAR BEY, H.792-843/M.1389-1440	311
II. İBRAHİM BİN İSFANDİYAR BEY, H.843-847/M.1439-1443	312
ANONİMLER.....	313
ALAIYE BEYLİĞİ	316
(H.692-876/M.1293-1471).....	316
GERMİYANOĞULLARI	318
(H.698-833/M.1299-1429).....	318
MEHMED BEY, H.741-762/M.1340-1360.....	320
SÜLEYMANŞÂH (ŞÂH ÇELEBİ), H.762-789/M.1360-1388.....	321
II. YAKUB BEY, H.789-792/M.1387-139 VE H.805-832/ M.1402-1428.....	324
MÜŞTEREK SİKKE.....	327
ANONİMLER.....	329
KARASİOĞULLARI	330
(H.702-746/M.1303-1345).....	330
BEYLERBEYİ ÇELEBİ, H.744/M.1343 ?	331
AYDINOĞULLARI BEYLİĞİ (H.707-830/.....	332
M.1308-1426)	332
GAZİ MEHMED BEY, H.705-735/M.1305-1335.....	333
YAKUB BİN SÜLEYMAN BEY, H.750-M.1349.	334
II. UMUR BEY, H.806-820/M.1403-1418	335

AHISKALI MİHRALİ BEY KATALOGU

CÜNEYD BİN İBRAHİM (H.808-813-816/M.1410/1411-1413/1414 VE H.825-829/M.1421/1422-1425/1426)	336
ANONİMLER.....	340
SARUHANOĞULLARI	343
(H.712-813/M.1313-1410).....	343
İŞHAK BİN İLYAS, H.759-792/M.1357-1390.....	344
EL-MELİK HIZIR BİN İŞHAK, H.792/M.1389 VE H.804-813/ M.1402-1411	346
ORHAN BİN İŞHAK, H.806-810/M.1403-1408	348
ANONİMLER.....	349
ERATNA BEYLİĞİ.....	354
(H.735-783/M.1335-1381).....	354
ALAADDİN ERATNA, H.736-753/M.1335-1353.....	355
HOCA ALİ ŞÂH (ALAADDİN ALİ), H.756-759/M.1355-1358.....	361
MUZAFFERİDDİN (SULTANU'L İSLAM), H.757-760/M.1356-1359	361
I.GIYASEDDİN MEHMED-MUHAMMED, H.753-767/.....	362
M.1352-1366.....	362
ALAADDİN ALİ BEY, H.768-782/M.1366-1380	363
ÇELEBİ MUHAMMED (II. GIYASEDDİN MEHMED), H.782/M.1380-1	364
ANONİMLER.....	364
MUTAHHARTEN BEYLİĞİ	367
(H.781-805/M.1379-1403 &.....	367
813-853/M.1410-1449).....	367
ANONİM SİKKELER.....	371
HAÇLI VE ORTA ÇAĞ.....	389
KRALLIKLARI.....	389
HALIEN-LUCCA II. HEINRICH, 1004-1024.....	390
TANCRED, 1104-1112.....	390
ANTIOCH TANCRED, 1100-1102/1104-1112	391
KONT BALDWIN, 1100-1118	392
CRUSADER ANTIOCH.....	392
ROGER OF SALERNO, 1112-1119.....	393
I.JOSCELİN, 1119-1144	393
VALANS AND DİE, 1145.....	394
EZ-ZAHİR GAZİ, H.582-613/M.1186-1217	394
ES-SALİH İSMAIL, H.635-643/M.1237-1246	396
RAYMOND ROUPEN, 1216-1219.....	397
II. HENRY, 1265-1306	397
GUY DE LA ROCHE, 1280-5 EKİM 1308.....	398
II.FRANCESCO GATTILUSİO (LORD OF LESBOS), 1396-1400	399
GENEOSE ZECCHİNİ.....	399
TRABZON RUM DEVLETİ	400

AHISKALI MİHRALİ BEY KATALOGU

ANONİMLER.....	401
SİKKELERİN KÜNYELERİ	402
İSLAM COĞRAFYASINDA VE ANADOLU'DA KURULAN DEVLETLER.....	402
DİPNOTLAR.....	421

AHISKALI MİHRALİ BEY KATALOGU

Ahiskalı Mihrali Bey Katalođu'na ait olan bütün sikkelerin resimleri ve ölçüleri, Gürcistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tataristan ve Çuvaşistan (Rusya Federasyonu) sahasında yaşayan, Mihrali Bey'in akrabası olan Ahıska Türklerinden alınmıştır. Sikkelerin karşılarında yer alan resimler ise, Kültür Bakanlığı'na bağlı olan İzmir Arkeoloji Müzesi'nde kayıtlı bulunan koleksiyonerlerin envanter numaralarıyla (**Kamil ERON, Şevkullah BAL, Necdet KABAKLARLI, Bahadır KALAYCI, Yiğit ALTAY, Ömer DİLER, Mustafa KUL, Erol OLCAS, Cengiz BABACAN, Ali ARSLAN, Burak CEBECİ Koleksiyonu**) ve yurtdışında koleksiyoner olan şahısların resimleri örnek alınarak kullanılmıştır. Bazı sikkelerin resimleri ise, yurtdışındaki siteler (**www.zeno.ru, www.rasmir.com ve www.db.stevealbum.com ve diğerleri**) ve müzayedede kayıtları esas alınarak çalışmaya dâhil edilmiştir.

AHISKALI MİHRALİ BEY KATALOGU

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

Sayı : E-60960384-151.02.99-2056973

31.12.2021

Konu : Doç. Dr. Mustafa KALKAN'ın Bilimsel
Çalışma Talebi

İZMİR VALİLİĞİNE
(İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

İlgi : 28.12.2021 tarihli ve E-79172315-151.02.99-2052359 sayılı yazınız.

İliniz Müzesi Müdürlüğü denetiminde korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlığı koleksiyonculuğu faaliyetinde bulunmakta olan Kamil Eron, Şevkullah BAL ve Erol OLCASIN envanterine kayıtlı toplamda 417 adet sikkeye ait görsellerin, Doç. Dr. Mustafa KALKAN tarafından hazırlanmakta olan "*Tarihte Türkler, Kullandıkları Paralar ve Sanat Eserleri*" isimli bilimsel çalışmada kullanılmak istendiğine ilişkin talebin iletilerek gerekli iznin talep edildiği ilgi yazınız ve ekleri incelenmiştir.

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmeliğin "*Tanımlar*" başlıklı 4. maddesinin (e) bendi koleksiyoncuları "*Kültürel ve doğal mirasın taşınabilir özellikteki yapılarının mevzuat çerçevesinde toplanması, arşivlenmesi, korunması, bilimsel yayınlarla tanıtılarak yayımlanması ve sergilemesini gerçekleştiren kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek veya tüzel kişiler*" olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla koleksiyoncular, envanterlerine kayıtlı eserlere ilişkin olarak (her türlü güvenlik ve muhafaza önlemlerini almak, denetim yönünden bağlı olduğu Müze Müdürlüğü ile irtibatla olmak ve eserleri koleksiyon izin belgesinde kayıtlı olan adresten farklı bir yere taşımamak kaydıyla) bilimsel çalışmalarda bulunabilirler.

Bu çerçevede; İliniz Müzesi Müdürlüğü tarafından adı geçen koleksiyoncuların rızalarının yazılı olarak alınması suretiyle, bahse konu çalışmaya ilişkin talebin İliniz Müzesi Müdürlüğü gözetiminde, koleksiyoncuların koleksiyon izin belgelerinde belirtilmiş olan koleksiyon adreslerinde, koleksiyoncular tarafından her türlü güvenlik ve muhafaza önlemlerinin alınması kaydıyla gerçekleştirilebileceği hususunda bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Yahya COŞKUN
Bakan a.
Genel Müdür Yardımcısı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu: A374BDCD-C808-41E5-A39A-1527205A6106

Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/kitb-ebys>

II. TBMM Binası 06050 Ulus / ANKARA

Telefon: 0(312) 470 80 00 Faks: 0(312) 508 61 13

Ağ: www.kulturvarliklari.gov.tr E-Posta: muzeler@kulturturizm.gov.tr

KEP Adresi : kulturveturizmbakanligi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Deniz DOĞU

YÖNDEM

Kültür ve Turizm Uzmanı

Telefon No: (312) 470 60 99

ORTADOĞU ve ANADOLU'DAKİ DEVLETLERE AİT PARALAR

TEŞEKKÜR

- Abdullah GÜNDOĞDU (Akademisyen, Orta Asya ve Türkistan Hanlıkları Uzmanı)
Ahmet GÖZLÜ (Akademisyen, Arkeolog, Heykel ve Obje Uzmanı)
Ahmet TAŞAĞIL (Akademisyen, Orta Asya ve Arkeolojisi Uzmanı)
Aleksandr M. KAMIŞEV (Akademisyen, Eski Türk Sikkeleri Uzmanı, Gemolog)
Ali İSLÂM (Akademisyen, Meyve Yetiştirme ve Islahı Uzmanı, Profesyonel Fotografçı)
Ali ARSLAN (Araştırmacı, Beylikler, Artuklular, Anadolu Selçukluları, İlhanlar ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Anvar MOKEYEV (Akademisyen, Orta Asya Tarihi ve Kırgız Tarihi Uzmanı)
Atom DAMALI (Makina Mühendisi, Nümismat, Türk-İslâm ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Aydın PERÇİN (Nümismat, Anadolu Beylikleri, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Baurjan BAYTANAYEV (Akademisyen, Timur Sikkeleri Uzmanı, Nümismat)
Barış TEKİN (Sanat Tarihçisi, Nümismat, Anadolu Selçuklu-Beylikleri ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı)
Bilal ÇAKICI (Akademisyen, Eski Türk Edebiyatı ve Farsça Divan Mütahassısı)
Boris D. KOÇNEV (Numismat, Koleksiyoner, Karahanlı Sikkeleri Uzmanı)
Burak CEBECİ (Nümismat, Grek, Roma, Bizans, Eski Türk Sikkeleri, Anadolu Selçuklu, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı ve Koleksiyoner)
Berhan TAŞDELEN (Anadolu Beylikleri ve İlhanlı Sikkeleri Uzmanı, Nümismat)
Cengiz ARABACI (Nümismat, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı ve Koleksiyoner)
Cengiz BABACAN (Araştırmacı, Nümismat, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Cüneyt ÖLÇER (İnşaat Mühendisi, Nümismat, Anadolu Beylikleri, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Cevriye ARTUK (Nümismat, Artuklu, Anadolu Selçuklu, Osmanlı ve İslâmî Sikkeler Uzmanı)
Ebubekir Sıddık ŞAHİN (Akademisyen, Eski Türk Edebiyatı ve Farsça Divan Mütahassısı)
Erdal KUŞCU (Nümismat, Beylikler ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Erol OLCAŞ (Nümismat, Doktor, Koleksiyoner, Grek-Roma-Bizans, Beylikler ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı)
Ertekin YENİSEY (Nümismat, Artuklu, Anadolu Selçuklu, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Gaybullah BABAYAROV (Akademisyen, Nümismat, Eski Türk ve Göktürk Sikkeleri Uzmanı)
Güçlü KAYRAL (Nümismat, Anadolu Beylikleri, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Gültekin TEOMAN (Sanat Tarihçisi, Nümismat, Anadolu Selçuklu-Beylikleri ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı)
Halis ÖZALP (Tarihçi, Beylikler, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Haluk PERK (Avukat, Beylikler, Anadolu Selçuklu Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner ve Nümismat)
Hakan ASLAN (Veteriner Hekim, Nümismat, Beylikler Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Hasan Hüseyin ELMA (Beylikler, Anadolu Selçuklu Sikkeleri Uzmanı)

ORTADOĞU ve ANADOLU'DAKİ DEVLETLERE AİT PARALAR

Hüsnü ÖZTÜRK (Mühendis, Beylikler, Anadolu Selçuklu Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner ve Nümismat)

İbrahim ARTUK (Nümismat, Artuklu, Anadolu Selçuklu, Osmanlı ve İslâmî Sikkeler Uzmanı)

İsa EMEÇ (Beylik Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner, Nümismat)

Kaan USLU (Nümismat, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)

Kâmil ERON (Tekstil Mühendisi, Nümismat, Beylikler, Artuklu, İlhanlı ve Anadolu Selçuklu Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)

Kazım Y. KOPRAMAN (Akademisyen, Memlûklü Devleti Uzmanı, Oryantalist)

Koray GÜRLEYÜK (Bankacı, Nümismat, Koleksiyoner)

Kubat TABALDİYEV (Akademisyen, Arkeolog, Orta Asya Arkeolojisi Uzmanı)

Mehmet GÜVEN (Koleksiyoner, Numismat, Osmanlı Devleti ve Beylik Sikkeleri Uzmanı)

Mehmet Vehbi CANDAN (Diş Hekimi, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Nümismat ve Koleksiyoner)

Mehmet İsmet SAYIN (Avukat, Nümismat, Anadolu Beylikleri, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı ve Koleksiyoner)

Mehmet ULUSOY (İslam Sanatları-Sanat Tarihi ve Arap Dili Uzmanı)

M. Fatih BEYAZIT (Nümismat, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)

Mesut TATAR (Emevîler, Abbasîler, Tolunoğulları, İhşidiler, Memlûklüler, Beylikler ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı)

Mevlüt GÜLTEKİN (Akademisyen, Koleksiyoner, Türkolog)

Murat DOĞAN (Elektrik Elektronik Mühendisi, İlhanlar, Beylikler, Türk Devletleri ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı)

Mustafa GÜLTEKİN (İş adamı, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Nümismat, Koleksiyoner)

Mustafa KAFALI (Akademisyen, Altınorda Devleti Uzmanı, Türkolog)

Mustafa KUL (Avukat, Koleksiyoner, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı)

Müttalip YÜKSEL (Saltuklu, İlhanlı ve Beylikler Dönemi Uzmanı)

Necdet KABAKLARLI (İş adamı, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Nümismat, Koleksiyoner)

Norman DOUGLAS (Akademisyen, Nümismat, Koleksiyoner, İslâmî Sikkeler Uzmanı)

Nuri PERE (Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Nümismat, Koleksiyoner)

Oğuz TEKİN (Akademisyen, Arkaik, Grek, Roma ve Bizans Uzmanı, Nümismat)

Ömer DİLER (Kimya Mühendisi, İlhanlar Uzmanı, Koleksiyoner ve Nümismat)

Ömürkul KARAYEV (Akademisyen, Oryantalist, Kırgız Tarihi Uzmanı)

Pavel N. PETROV (Akademisyen, Moğollar, Altın Orda ve Timur Sikkeleri Uzmanı, Nümismat)

Rahman ÂDEMÎ (Akademisyen, Oryantalist, Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyetleri Uzmanı)

Reşat GENÇ (Akademisyen, Oryantalist ve Karahanlı Devleti Uzmanı)

Sadi S. KUCUR (Akademisyen, Koleksiyoner, Nümismat, Selçuklu Tarihi Uzmanı)

Saadettin Y. GÖMEÇ, (Akademisyen, Orta Asya Tarihi ve Türk Kültürü Uzmanı)

Sewar BADUR (Nümismat, Koleksiyoner, İslâmî Sikkeler Uzmanı)

Şevkullah BAL (Doktor, Nümismat, Anadolu Beylikleri, İlhanlı ve Selçuklu Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)

ORTADOĞU ve ANADOLU'DAKİ DEVLETLERE AİT PARALAR

- Sıddık ÇALIK (Akademisyen, Koleksiyoner, Nümismat, Osmanlı Tarihi Uzmanı)
Sinan TAŞÇI (Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Numismat, Koleksiyoner)
Tayfun ÇEŞMELİLER (Türkolog, İslâmî Sikkeler, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Numismat)
- Tilla D. BAYKUZU, (Akademisyen, Orta Asya ve Çin Tarihi Uzmanı)
Tuncay KARA (Nümismat, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Üçler BULDUK, (Akademisyen, Genel Türk Tarihi ve Orta Asya Uzmanı)
Ümit EKENEK (İş adamı, Nümismat, İlhanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Üstün EREK (Nümismat, Anadolu Beylikleri, Osmanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner)
Vadim G. KOŞEVAR (Arkeolog, Koleksiyoner, Karahanlı Sikkeleri Uzmanı, Nümismat)
Vladimir SUCHY (Eski Türk ve İslâmî Sikkeler Uzmanı, Nümismat, Koleksiyoner)
Vladislav DEMENTJEV (Haçlı ve Bizans Sikkeleri Uzmanı, Numismat, Koleksiyoner)
Yakup CİVELEK (Akademisyen, Arap Dili ve Belegati Uzmanı)
Yılmaz İZMİRLİER (Arkeolog, Koleksiyoner, Anadolu Selçuklu Sikkeleri ve Beylikler Uzmanı, Nümismat)
- Yiğit ALTAY (Akademisyen, İlhanlı Sikkeleri Uzmanı, Koleksiyoner, Nümismat)
Yuliy S. HUDYAKOV (Akademisyen, Orta Asya Uzmanı, Arkeolog)
[http://Akce Osmanische Münzen](http://Akce.Osmanische.Munzen)
www.alibabacoins.com (<https://www.bidder.com/auctions/big anumismatics>)
www.altaycoins.com
<https://db.stevealbum.com/php/home.php>
<https://muze.gov.tr/muze-detay?DistId=MRK&SectionId=IZA01> (İzmir Arkeoloji Müzesi)
www.karahanid.com
<http://qarakhanid.com/dynasty/>
www.parakoleksiyon.com
www.rasmir.com
www.sogdcoins.narod.ru
www.tokakte.dk
[http://Türk İslâm Sikkeleri ve Yardım](http://Türk.İslâm.Sikkeleri.ve.Yardım)
<http://webapps.fitzmuseum.cam.ac.uk>
www.zeno.ru

AHISKALI MİHRALİ BEY KATALOGU

KISALTMALAR

Özel Koleksiyon, Şahıs Adı, Kataloglar, Kitaplar, Müze Adı ve Sitelerle Müzayedelere Ait Kısaltmalar

AA: Ali ARSLAN Koleksiyonu (http://www.vcoins.com/kayseri_rum isimli siteden ve https://www.vcoins.com/en/stores/biga_numismatiek-244/world-coins/islamic_coins isimli sitede yer alan koleksiyon esas alınmıştır).

AD: Atom DAMALI Koleksiyonu (Osmanlı Sikkeleri Tarihi adlı IX ciltten müteşekkil olan eser esas alınmıştır).

AHB: A.H. Baldwin&Sons Ltd. Islamic Coin Auction.

ANJ: American Journal of Numismatics.

APK: Aydın PERÇİN Koleksiyonu.

AU: Agora Auctions.

BAÜİTBFD: Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi.

BC: Burak CEBECİ Koleksiyonu (https://www.facebook.com/burak.cebeci.12935?epa=SEARCH_BOX) esas alınmıştır.

BHK: Bahadır KALAYCI Koleksiyonu (<https://www.bahadircoins.com/tr/mpanel> isimli sitede yer alan koleksiyon esas alınmıştır)

BLG:A: Paul BALOG (The Coinage of the Ayyubids, London, 1980 isimli eserin kod numaraları esas alınmıştır).

BLG:M: Paul BALOG (The Coinage of the Mamluk Sultans of Egypt-and-Syria, New York, 1964 isimli eserin kod numaraları esas alınmıştır).

BN: Biga Numismatic (<https://www.biddr.com/auctions/big anumismatics>)

BPN: Dr. Busso Peus Nachf Auctions.

BSOAS: Bulletin of the School of Oriental and African Studies.

CAK: Cengiz ARABACI Koleksiyonu.

CBK: Cengiz BABACAN Koleksiyonu.

CGB Fr: Numismatics Paris.

CNG:EA.: Classical Numismatic Group, Electronic Auction.

CÖNOM: Cüneyt ÖLÇER (Nakışlı Osmanlı Mangırlar isimli eserin sayfa numaraları esas alınmıştır).

CRC: Christian RASMUSSEN Collection Ilkhanid Coins (<http://www.tokakte.dk/> isimli sitede yer alan koleksiyon esas alınmıştır)

DA: Dar Almhml-Daru'l Muhammed Auction (https://www.vcoins.com/en/stores/dar_almhml-237/ancient-coins/Default.aspx?#!/Home).

EYK: Ertekin YENİSEY Koleksiyonu.

EOK: Dr. Erol OLCAŞ Koleksiyonu (<http://www.parakoleksiyon.com> isimli sitede yer alan koleksiyon esas alınmıştır).

FAC: Forum Ancient Coins.

HCR: The Heberden Coin Room (<https://hcr.ashmus.ox.ac.uk>) University of Oxford.

İEK: İsa EMEÇ Koleksiyonu.

KE: Kamil ERON Koleksiyonu (<http://www.eroncoins.com> isimli sitede yer alan koleksiyon esas alınmıştır).

ORTADOĞU ve ANADOLU'DAKİ DEVLETLERE AİT PARALAR

KÇNV:1995. “Svod Nadpisey na Karahanidskih Monetah Antroponimi i Titulatura”, VIISID, Ç. I, Issue. IV, Moskva, ss. 201-276 (isimli eserin yılı ve kod numaraları esas alınmıştır).

KÇNV:1997. “Svod Nadpisey na Karahanidskih Monetah Antroponimi i Titulatura”, VIISID, Ç. II, Issue. V, Moskva, ss. 245-314 (isimli eserin yılı ve kod numaraları esas alınmıştır).

KÇNV:2004. “Svod Nadpisey na Karahanidskih Monetah Antroponimi i Titulatura”, VIISID, Ç. III, Issue. VI, Moskva, ss. 261-291 (isimli eserin yılı ve kod numaraları esas alınmıştır).

KÇNV:2006. Numizmatičeskaya İstoriya Karahanidskogo Kaganata (991-1209), Sofya (isimli eserin yılı ve sayfa numaraları esas alınmıştır).

LN: Leunumismatik (<https://leunumismatik.com/en/auction>)

ME: Morton&Eden Ltd. Auctions

MVCK: Dt. Mehmet Vehbi CANDAN Koleksiyonu.

MKK: Avukat Mustafa KUL Koleksiyonu.

MRB: Marc R. BREİTSPRECHER Collection.

NBJ: VAuctions.

NBS: Web Auctions B.V.

NK:M. Necdet KABAKLARLI Koleksiyonu (Mangır isimli eserin sayfa numaraları esas alınmıştır).

NK:TM. Necdet KABAKLARLI Koleksiyonu (Tire Mangırları isimli eserin sayfa numaraları esas alınmıştır).

NN: Numismatik Naumann, Electronic Auction.

OMP:I. K. USLU, M. F. BEYAZIT, T. KARA, Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları (1687-1839/1099-1255), İstanbul, 2010 isimli eserin sayfa numaraları esas alınmıştır.

OMP:II. K. USLU, M. F. BEYAZIT, T. KARA, Osmanlı İmparatorluğu Madeni Paraları 1839-1918 (1255-1336), İstanbul, 2011 isimli eserin sayfa numaraları esas alınmıştır.

ÖD: Ömer DİLER (İlhanlar. İran Moğollarının Sikkeleri, İstanbul, 2006 tarihli eserde yer alan sayfa numaraları esas alınmıştır).

PC: Pashiz Coins Auction

SA: Stephen Album (<https://db.stevealbum.com> sayfasında yer alan bütün katalog ve lot numaraları esas alınmıştır).

SA:IOA: Stephen Album Internet Only Auction (<https://db.stevealbum.com> sayfasında yer alan bütün katalog ve lot numaraları esas alınmıştır).

SN: Solidus Numismatik.

SS: Slobodan SRECKOVIC, Akches, Volume I, II, III, Belgrade, Yugoslavia, 1999, 2000, 2003 (isimli eserlerin sayfa numaraları esas alınmıştır).

ŞB: Dr. Şevkullah BAL Koleksiyonu (<http://www.balcoins.com> isimli sitede yer alan koleksiyon esas alınmıştır).

YA: Dr. Yiğit ALTAY Koleksiyonu (<http://altaycoins.com> isimli sitede yer alan koleksiyon esas alınmıştır).

YİK: Yılmaz İZMİRLİER (Anadolu Selçuklu Paraları, İstanbul, 2010 tarihli eserde yer alan sayfa numaraları esas alınmıştır).

Metal Türlerine Ait Simgeler

AE: Bakır

AL: Alüminyum

ORTADOĞU ve ANADOLU'DAKİ DEVLETLERE AİT PARALAR

AR: Gümüş

AU: Altın

BI/AE: Bizmut-Billion

CU: Pirinç (bir bakır alaşımıdır)

PB: Kurşun

Arapça Kısaltmalar

Bin-bin: Oğlu, erkek evlat

b.: Oğlu, erkek evlat

İbn-ibni: Oğlu, erkek evlat

Binti-binti: Kızı, kız evlat

Nadirlik Dereceleri

A.: Çok bulunur.

C.: Bulunur.

S.: Az bulunur.

R.: Nadir.

R+: Nadir +

RR.: Çok nadir.

RR+: Çok nadir +

RRR.: Son derece nadir.

RRRR.: Aşırı derecede nadir.

RRRRR.: Bilinen en yüksek nadirlik derecesi.

UQ: Tek örnek.

ND: Nadirlik dereceleri, Stephen Album'un derecelendirme sistemi esas alınarak hazırlanmıştır.¹

Sikkelere Ait Ölçü Tanımlamaları

A.: Ağırlığı

B.: Boyu

Ç.: Çapı

E.: Eni

Gr/gr: Gram

K.: Kalınlığı

Mg/mg: Miligram

U.: Uzunluğu

ORTADOĞU ve ANADOLU'DAKİ DEVLETLERE AİT PARALAR

ÖNSÖZ

Anadolu'da, Kafkasya Ötesinde, Türkistan'da Bulunan Sikkeler ve Sanat Eserleri adıyla hazırlanması düşünülen ama daha sonra oldukça geniş bir yelpazeye ulaşan çalışmanın adı Tarihte Türkler, Kullandıkları Paralar ve Sanat Eserleri şeklinde değiştirilmiştir. Her cildin bulunduğu coğrafi alana göre adı belirlenmiş ve bağımsız ciltler olarak düzenlenmiştir.

Araştırmamızın ilk cildinde Kimmerler (1), İskitler (1), Elam Krallığı (Arsakid Hanedanı) (3), Kuşanlar-Kuşan-Sasanî (3), Harezmler (1), Çaç-Tarnavaç ve Otrar Hâkimleri (2), Türgişler (21), Arslaniler (6), Tuhuslar (13), Karluklar (1), Buharhudadlar (4), Şâhî Eftalitler (1), Çin Hanedanlıkları (Han, Tang, Beş Hanedan On Krallık, Song, Qing) (23), Yerli Hanedanlar (14), Samaniler (23) ve (Vassalları: Bancurîler (1) ve Simcurîler (1), Tahirîler (1), Karahanlılar (142), Gazneliler (6), Harezmsâhlar (1), Karakitaylar (3), Büyük (Ulu) Moğollar (6), Çağatay Hanlığı (12), Cuci Ulusu-Altınorda (10), Celayirler (2), Akkoyunlu Devleti (55), Karakoyunlu Devleti (6) Timurîler (30), Şeybaniler (3), Buhara Hanlığı (7), Hokand Hanlığı (8), Babür Sultanlığı (1), Rus Çarlığı (11), toplam olarak (423 adet) sikke vardır. Orta Asya'ya ait tarihi eserler (318), yazma ve taşbaskı kitaplar (36) yer almaktadır.

İkinci cildinde Emevîler (Ümeyyeoğulları) (109), Abbasîler (154), Tolunoğulları (16), Büveyhîler (3), Fatimiler (Vassalları) (2), Harezmsâhlar ve İldenizliler (Vassalı: Pişkiniler) (2), Kafkasya Hanlıkları, Şirvanşahlar (2), Şeddadiler (3), Sülemidler-Derbent Melîkleri) (5), İldenizliler-İldegizliler (5), Begtimurlular (1), Ermeni Krallıkları (46), Gürcü Krallıkları (3), Memlükler (152), İlhanlar (228), Serbedariler (2), toplam olarak (733 adet) sikke mevcuttur.

Üçüncü cildi, Eyyübîler (88), Anadolu Selçukluları (292), Anonim ve Çift Darblı Sikkeler (8), Suriye Selçukluları (11), Anadolu Devletleri Danişmendler (3), (Saltukoğulları (12), Mengücekler (3), Artukoğulları (51), Zengiler (15), Anadolu Beylikleri ve Devletleri Diyarbakır İnaloğulları (19) Karamanoğulları (27), Menteseoğulları (15), Candaroğulları (12), Alaiye Beyliği (1), Germiyanogulları (18), Karasioğulları (1), Aydınoğulları (20), Saruhanoğulları (19), Eratna Devleti (22), Mutahharten-Erzincan Beyliği (3), Anonim Sikkeler (33) Haçlı Krallıkları (22) toplam olarak (696 adet) sikke mevcuttur.

Dördüncü cildi ise tamamen Osmanlı Devleti'ne ait sikkelere (833 adet) ayrılmıştır, Osmanoğullarına ait olan akçeler, mangırlar, nakışlı mangırlar, anonim mangırlar, zoltalar, pullar, paralar, mediniler, metelikler ve diğer sikke türleri incelenmiştir. Katalogun tamamı 2683 sikke, yine aynı dönemlere ait 354'ü bulan tarihi eser, çeşitli yazma ve taş baskı kitaplarla birlikte toplam olarak 3.039 materyalden oluşmaktadır.

Katalog, Gürcistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Türkiye'nin sınırlarını içine alan sahada bulunan, değerli numismatik materyallerden ve eserlerden oluşmaktadır. Mevcut çalışma, her bir eserin dönemine ışık tuttuğu, bugüne kadar herhangi bir yerde benzerleri bulunmadığı için (unique-benzersiz, eşi benzeri-örneği olmayan) değerlendirmelerinin yapılamadığı eşsiz örneklerin içinde yer aldığı bir araştırma olarak da değerlendirilebilir.

Geniş bir yelpaze ile üç kıtada at koşturan bir milletin, hangi kültürlerle temas kurduğunu, hangi dinleri kabul ettiğini, ticari faaliyetleri sebebiyle hangi yazı dillerini sikkelerinin üzerinde öğrenmek-kullanmak zorunda kaldıklarını göstermesi açısından da her bir başlıkla, okuyucuya değerli bilgiler kazandıracaktır.

Türkler, Mısır'da Nil Nehri'nin suladığı zengin topraklardan, çok uzaklarda Hunların torunlarının Afganistan'ın doğusundaki Kâfiristan'dan, Hindistan'ın kuzeyinde ele geçirdikleri Multan'a, buradan Soğdiana'nın derinliklerine, hâkim olabilmek için yerli halklarla sürekli mücadele içinde yer alan bir kavimdir. Türklerin kullandıkları sikkeleri araştırmanın zorluğu, materyal çeşitliliği ve saha-coğrafi genişliğinden dolayıdır, bu sebeplere bağlı olarak kitabın hazırlanması uzun bir zaman almıştır.

ORTADOĞU ve ANADOLU'DAKİ DEVLETLERE AİT PARALAR

Her bir sikke ve eser için saha otoritelerinin değerlendirmeleri alınıp, dünya literatürü taranarak edinilen bilgilerden hareketle izahatları yapılmıştır. Bazen bir değil, iki değil, üç değil dört ya da beş saha uzmanının ortak değerlendirmeleri ile yorumlamak zorunda kaldığımız eserler de olmuştur. Buna rağmen, hata yaptığımız ya da farklı değerlendirmelerle hiç aklımızın köşesinden bile geçmeyen bilgi birikimi sonucu edinilmiş birikimlerle, farklı değerlendirmeler yapan uzmanların çıkacağı unutulmamalıdır. Bilim bir deryadır, içine dalındıkça derinliğinde boğulduğunuz ve bazen vurgun yiyerek bir daha gökyüzünü göremeyeceğiniz bir noktada, tükendiğiniz anlar da olacaktır. Bu karanlık noktaların yaşandığı ve araştırmacının nefesim tükendi dediği noktalarda, bazen şans, bazen kararlılıktan kaynaklanan inatçılığın yardımının yettiği anlarda yaşanabilmektedir.

Türkiye'de eski Türk tarihine ait olan, benzer bir koleksiyon mevcut değildir. Dünya literatüründe bugüne kadar tespit edilememiş sikke ve yine örneği olmayan değerli eserlerin içinde yer aldığı mevcut çalışmayı ortaya koymak, kültür tarihimiz ve Kıpçak-Türkmen (Karapapak-Terekeme-Oğuz-Yörük) geleneğinin devamını sağlamak açısından önemlidir.

Yirmi beş yılı aşkın neredeyse otuz yıla yakın bir süredir üzerinde çalışılan ve her dönemi titizlikle araştırılan sikke-eserlerin dünya literatüründe olmayan tipleri, dünyaca otorite olan uzmanların, koleksiyonerlerin, tarihçilerin, meskûkâtçıların-numismatların ve ilgili geniş kitlelerin dikkatine sunularak, üzerinde tartışıldıktan sonra çalışmamızda yayınlanmıştır.

Çeşitli örnekleriyle verilmeye çalışılan eserler, Türk tarihi açısından İskitlere ait "hayvan üslubunu" ortaya koyması yönüyle, Hunlara ait kurt ongunu ve Türgişler dönemine ait aslanlarıyla, stilistik nitelikli şaheserler olarak kabul edilebilecek kadar, değerli bazı parçalardan meydana gelmektedir. Runik yazılı yüzüklerle birlikte Türgiş ve Karluk dönemine ait kemer tokaları, sanatsal açıdan göz kamaştırıcı örnekler arasında yer almaktadır. Mevcut sikke ve sanat eserleriyle, eski Türk tarihinin ülkemizde bugüne kadar görülmemiş örnekleri, tarihsel alt yapısıyla birlikte görsel materyallerle sunulmaya çalışılmıştır.

Vadim G. Koşev, Üstad Rasmir, Vladimir Belyayev, Vladimir Suchy, Ertekin Yenisey, Aydın Perçin, Cengiz Arabacı, Mehmet Vehbi Candan, Aleksandr Kamışev, Hakan Aslan, Yiğit Altay, Kâmil Eron, Tayfun Çeşmeliler ve Şevkullah Bal gibi değerli otoritelerin yardımları sayesinde okuyamadığımız bazı kelimeler, unvanlar, yer adları, darb tarihleri bütün detayları ile açıklanarak izah edilmiştir. Bu alan otoriteleri sayesinde, numismatik disiplinin birçok ince detayını kavrama ve sahip olunması yıllar alabilecek bilgi birikimini edinebilme fırsatı yakalanmıştır.

Sikkelerin birçoğunda darb tarihleri Arapça yazı ile verilmiştir, rakam ile verilenleri de mevcuttur. Okuyucularımızın Arapça rakamların yazı ile yazılışını bilmiyor olabilecekleri ihtimalini göz önünde tutarak, darb tarihlerini özellikle Arapça rakamlarla verme yoluna gidilmiştir. Otuz yıla yakın süredir devam eden ve son on yılı da teknik hazırlık-yazım aşamasıyla geçen çalışmanın üzerinde yapılması gereken yeni araştırmalar da olacaktır.

Runik yazı (Göktürk) uzmanlarının bugüne kadar okunmamış sikkelerle ilgili yapacakları dil çalışmalarının yanı sıra Karahanlı Tarihi üzerine çalışan araştırmacıların unvan, yer adları ve kağan isimlerinin üzerinde önemle durmaları gerekir. Birçok disiplin için malzeme sağlayan parabilimi dikkatli değerlendirildiğinde elyazması ya da birinci elden klasik kaynakların dahi aydınlatamadığı olayları, gün ışığına çıkarma noktasında büyük önem taşıdığı görülecektir.

Üstadlarımız Kâmil Eron, Dr. Şevkullah Bal, Dr. Erol Olcaş, Ertekin Yenisey, Aydın Perçin, Dr. Yiğit Altay, Avukat Bahadır Kalaycı, Diş Hekimi Mehmet Vehbi Candan, Mehmet İsmet Sayın, Cengiz Arabacı, Avukat Mustafa Kul, Veteriner Hekim Hakan Aslan'ın koleksiyonlarına ait olan görselleri-fotoğrafları-kod numaralarını araştırmamızda kullanma izni verdikleri için müteşekkirimiz.

ORTADOĞU ve ANADOLU'DAKİ DEVLETLERE AİT PARALAR

Üstad Mehmet Vehbi Candan aynı şekilde Osmanlılara ait olan cildi okumuş, okuma hataları, yazım yanlışlıkları ve her sikkeye ait önemli detayları dile getirerek eksik noktalar üzerinde durmuş, verdiği değerli bilgilerle çalışmamıza önemli katkılar sağlamıştır.

Alan otoriteleri ve en önemli koleksiyonerler olarak kabul edilen değerli numismatlara ait siteler, Türkiye'de sikkeler üzerinde çalışacak kişiler için adeta bulunması imkânsız birer müzedir. Özellikle Üstad Kâmil Eron, Şevkullah Bal, Necdet Kabaklı, Erol Olcaş ve Cengiz Babacan ile İzmir Arkeoloji Müzesi'ne ne kadar teşekkür etsem azdır. Değerli koleksiyonerler sayesinde kitapta yer alan sikkelerin karşılımları en güzel örnekler konularak, asıl sikkedeki eksiklikler giderilmiş ve okuyucuların-araştırmacıların-uzmanlarının bu sikkelerin eksik satırlarını günlerce arama azabı sonlandırmıştır.

Bir de isimsiz kahramanlar olarak bilinen, adlarını yazarak bile teşekkür etmemize izin vermeyen, işin en ağır kısmını yapan ve her dönemde olduğu gibi ortadaki eserin gerçek sahibi olan kişiler vardır. Onlara nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum ama özellikle bütün çalışmanın alt yapısının onlara ait olduğunu belirtmem gerekir.

Özellikle ama özellikle vurgulamak istediğim iki isim vardır biri Üstad Rasmir (www.rasmir.com), diğeri ise Üstad Vadim G. Koşev'ir. Rasmir'i on yılı aşkın bir süredir her gün ama her gün rahatsız ederek sürekli soru sormam ve resim paylaşarak değerlendirmelerini istemem sebebiyle bazen bitkin düşüp "yeter artık bıktım senden Türk !" dediği anlar olmuştur. Israrıma ve paylaşımlarıma dayanamayarak, tekrar yazmaya başladığı on yıllık bir yazışma-teati seyrimiz vardır.

Numismatik disiplininin dünyaca değerli alan otoritelerinden Vladimir Belyayev (www.zeno.ru'nun editörüdür) birçok sikkeye değerlendirme yazarak, katkıda bulunmuş ve zeno'ya ait olan resimleri araştırmamızda kullanmamıza izin vermiştir, kendisine müteşekkirimiz.

Diğer değerli uzman ise, Prof. Dr. Boris Koşev'in Tel Aviv'de ölümünden sonra yetim kalan Karahanlı sikkeleri sahasındaki boşluğu dolduran arkeolog ve numismat Vadim G. Koşev'ir. Üç yüze yakın Karahanlı sikkeleri içinde okuyamadığım yerleri okuyan, yer adları, tarihleri, özel işaretleri ve bazı unvanların değerlendirilmesi noktasında yıllarca mesaisini harcama inceliğini gösteren, değerli bilim adamını özellikle zikretmem ve minnetimi arz etmem gerekir.

Kırgızistan'daki diğer değerli ilim adamları da Prof. Dr. Aleksandr M. Kamışev ve Prof. Dr. Kubat Tabaldiyev'dir. Tarih disiplininde sahip olduğum bilgi birikimimi edinmemi sağlayan Prof. Dr. Anvar Mokoyev gibi alan otoritelerinin yardımlarını dile getirmem gerekir. İsimlerini zikrettiğim bu bilim insanlarının farklı konularda değerlendirmelerde bulunarak, eski Türk tarihine ve sikkelerine ait yaptıkları spesifik açıklamalar, birçok problemin üstesinden gelmeme yardımcı olmuştur.

Rusya Bilimler Akademisi'nin numismatlarından değerli bilim otoritesi Prof. Dr. Pavel N. Petrov'un verdiği bilgiler ve elde edilmesi bir ömür alacak değerlendirmeler sayesinde, Büyük (Ulu) Moğollar, Karakitaylar, Cuci Ulusu, Timurîler ve Çağatay Hanlığı sikkeleri tek tek okunarak yayınlanmıştır. Farkında olmadığımız unique örnekleri, paylaşımlarımız sırasında bulmamızı sağlayan değerli bilim insanlarından biridir.

Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Osmanlı sikkeleri, üzerinde çalışırken en çok zorlandığım alan olmuştur. Anadolu Selçuklularının ve Beyliklerin alan otoritesi Ertekin Yenisey ve Hakan Aslan, Osmanlı sikkeleri engelini ise bilinen en iyi uzmanlardan biri olarak kabul edilen Aydın Perçin, Dt. Mehmet V. Candan ve Cengiz Arabacı sayesinde aşmayı başardım. Son beş yıldır uzmanların yaptıkları değerlendirmeler sayesinde, hatalar azalmış ve daha sağlıklı analizler yapma fırsatı yakalanmıştır.

İlhanlı sikkeleri problemi, tamamen alanım dışı olması sebebiyle Dr. Yiğit Altay ve Ümit Ekenek gibi uzmanlar sayesinde ana hatlarıyla da olsa aşılmış, İlhanlar gibi büyük bir bilinmez de etrafından dolanarak ilgili bölüm oluşturulmuştur. Yine bilinmezler de tıkanılmış yerlerde özellikle Saltuklular, Artuklular ve Beylik sikkelerinde Yılmaz İzmirli, Kâmil Eron ve Dr. Şevkullah Bal'ın son müdahaleleri ile okunması neredeyse imkânsız olan örnekler çözülebilmıştır.

ORTADOĞU ve ANADOLU'DAKİ DEVLETLERE AİT PARALAR

Özellikle üç büyük âlimin Türkiye'deki meskûkât (parabilimi) disiplinine sağladıkları katkı ve yetiştirdikleri genç nesille "milli bir hizmet" verdiklerini belirtmek gerekir. Üstad Ertekin Yenisey, Üstad Necdet Kabaklarlı ve Üstad Yılmaz İzmirli'ye devletimiz ve milletimiz adına minnettar olduğumuzu arz etmek isteriz. Ortaya koydukları eserler ve yetiştirdikleri insanlar, bugün bu disiplini ülkemizde-yurtdışında uluslararası platformlarda yürütmekte ve Türkiye Cumhuriyeti'ni en iyi şekilde temsil etmektedirler.

Adını zikretmeden ve teşekkür etmeden geçemeyeceğimiz, hayatının en verimli çağında vefat eden İlhanlı otoritesi rahmetli Ömer Diler Üstadımızın emeklerini ve alana katkılarını her seferinde dile getirmemiz gerekir. Hususen, İlhanlar adlı değerli kitabın çizimlerini kullanma iznini bahşeden eşi Eminenur Diler Hanımefendi'ye müteşekkirimiz.

Osmanlı sikkeleri üzerine yaptığı sayısız çalışmayla, bu alandaki önemli eksiklikleri tespit eden ve çalışmalarıyla Osmanlı Numismatiği'ne büyük katkılar sağlayan rahmetli Cüneyt Ölçer Üstadımıza minnettarız. Üstadımıza ait bazı çizimler, Osmanlı Sikkeleri adlı üçüncü ciltte atf yapılarak kullanılmıştır.

Ayrıca, Arap Dili ve Belagati mütehasıslarından olan Prof. Dr. Yakup Civelek Hocamızın ve Mehmet Ulusoy'un yardımlarını ve okuyamadığımız yerlerin ya da yanlış okuduğumuz kelimelerin doğru yazımları noktasındaki katkılarını belirterek minnettar olduğumuzu ifade etmemiz gerekir.

Değerlendirmelerimizde eksiklikler, yanlışlıklar muhakkak vardır ve olacaktır. Tarih alanındaki alt yapıya güvenerek, bir başka disiplinin (numismatik-nümizmatik) derinliklerine dalmamız, belki saha uzmanları tarafından cesurca bir girişim olarak addedilebilir. Fakat ilk kez yazılan ve bugüne kadar yapılmadığı için teşebbüs edilen her girişimin bir öncü olma ve daha sonra hazırlanacak çalışmalara zemin oluşturacağı göz önünde tutulduğunda, oklara hedef olmanın çok ağır bir bedel sayılmaması gerektiği düşünülerek, bu katalog tamamlanmıştır.

Türkologların, arkeologların, sanat tarihçilerinin, tarihçilerin, nümizmatların iştiaklı ve doymak bilmeyen arayışlarının sonuçlarını, adeta saha canavarına dönüşmüş koleksiyonerlerin değerlendirmelerini, yeni ve farklı tespitlerini kitabın neşrinden sonra bizimle paylaşmaları için sabırsızlıkla beklediğimizi belirtmek isteriz.

Sikkeler, kronolojik sıralamaya tabi tutularak tasnif edilirken, metal türleri de göz önünde bulundurularak sıralanmıştır. Eski Türk devletlerine ait örneklerde de bu usul izlenmiş olup Karahanlılara ait gümüşler, bakırlar ve bronzlar ayrı ayrı sınıflandırılmıştır. Örneğin Yavuz Sultan Selim'e ait olan gümüş sikkeler önce, daha sonra da bakır sikkeler sıralamaya dâhil edilmiştir. Metal farklılıklarından kaynaklanan tarih sıralamaları, okuyucuların tarih ya da sıralama hatası yapıldığını düşünmelerine neden olabilir.

Sikkeler, sultanlarına ve tarihlerine göre tasnif edilip sıralanırken, Karahanlılar ve Osmanlılar'da gümüş sikkeler önce, bakır sikkeler sonra sıralanmış ve okuyucunun-araştırmacının daha rahat bulması sağlanmaya çalışılmıştır. Kullanılan kısaltmalar, özellikle istenilen sikkenin kaynağına ulaşılmasını sağlamak amacıyla verilmiştir.

Katalogda yer alan sikkelerin karşılıkları en güzel örnekler arasından seçilerek, okuyucunun bütün detayları ve yazıları görmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Hangi sikkenin katalogu oluşturan sikke olduğu, her sikkenin karşısındaki açıklamada belirtilmiştir. Alınan resimlerin hangi koleksiyon, müze, katalog ya da müzayededen alıntılındığı belirtilmiş, bunun içinde kısaltma tablosu verilmiştir. Estetik güzelliği, bilimsel dipnotlara boğdurmamak için alıntıları, son not olarak kitabın arka kısmında verme mecburiyeti benimsenmiştir.

Uzun yıllar alan konulardan biri de renk ve resim kalitesidir, farklı programlar kullanılarak teknik problemler aşılmışsa da tam anlamıyla istenilen yüzde yüz netlik ve düşünülen renk ayarı yakalanamamıştır. Profesyonel fotoğrafçılar tarafından farklı ülkelerde her bir sikke, stüdyolarda özel

ORTADOĞU ve ANADOLU'DAKİ DEVLETLERE AİT PARALAR

ışık efektleri ile çekilmişse de aranan kalite daha elde edilememiştir, resim standartlarında en iyisini yakalama çalışmaları halen devam etmektedir.

Kafkaslar'dan geri çekilirken Sivas, Kars ve Erzurum'a göç eden Karapapak-Terekeme Türkleri, nüfus iskân politikasına bağlı olarak bu şehirlere yerleştirileceklerdir.² Sultan Abdulhamid Han'ın "zincirsiz aslanım" dediği Mihrali Bey'in³ adının baba tarafından yakın akrabalarının çocuklarına verilerek yaşatılmaya çalışıldığı bilinmektedir.

Terekemelerin 93 (1877-8) Harbi ve sonrası çarpışmalardaki kahramanlıkları sebebiyle Mihrali Bey sembol bir isim haline gelmiştir. Mihrali Bey, Atatürk'ün hayran olduğu komutanlardan biridir. Mihrali Bey Türküsü, Mustafa Kemal'in en çok dinlediği kahramanlık türküleri arasındadır. Sikke ve diğer eserlerin içinde yer aldığı Ahıskalı Mihrali Bey Katalogu, adını Karapapak-Terekeme kahramanı Mihrali Bey'den almıştır. Onun akrabası olan Mihrali-Mehrali Bey'in babaları göç sırasında Sivas'a giderken Erzurum'un Oltu ilçesinde kalmış, adıyla dedesinin adını yaşatmış ve ona ait ne varsa muhafaza etmeye çalışmıştır. Katalog çalışması ise bu hikâyenin geçmişten günümüze ulaşan canlı tezahürüdür.

Doç. Dr. Mustafa KALKAN

Astana/Kazakistan-2023